

УДК 378.016:37

**РОЛЬ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

О.В.Волошина

***Анотація.** У статті проаналізовано особливості формування компетенцій для практичної навчально-виховної діяльності у майбутніх учителів під час вивчення дисциплін педагогічного циклу; розглянуто специфіку технології контекстного навчання у вищому навчальному закладі.*

***Ключові слова:** педагогічна підготовка студентів, дисципліни педагогічного циклу, компетенції вчителя, контекстне навчання.*

***Аннотация.** В статье проанализованы особенности формирования компетенций для практической учебно-воспитательной деятельности у будущих учителей во время изучения дисциплин педагогического цикла; охарактеризована специфика технологии контекстного обучения в высшем учебном заведении.*

***Ключевые слова:** педагогическая подготовка студентов, дисциплины педагогического цикла, компетенции учителя, контекстное обучение.*

Summary. *The role of disciplines of the pedagogical series in the professional development of the future teachers. In the article one analyses the process of forming competence towards practical educational activity of the future teachers alongside with learning the disciplines of the pedagogical series. The peculiarities of the usage of the contextual studying technology in the higher educational establishment were examined with the aim of forming creative personality-expert.*

Key words: *pedagogical training of the students, the disciplines of the pedagogical series, competence of the teacher, contextual studying.*

В останні десятиріччя перед вищою педагогічною школою України стоїть завдання переходу до формування професіоналів, які б могли у своїй майбутній професійній діяльності поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання і практичну підготовку з постійно зростаючими вимогами інформаційного суспільства. На ключовій ролі вчителя у сучасних і майбутніх продуктивних змінах в освіті та суспільстві наголошується в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Європейського Союзу, Ради Європи, Європейської Комісії, Європейської асоціації педагогічної освіти тощо).

Основні положення щодо національної освіти і ролі педагогічних кадрів знайшли відображення у законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні. На розв'язання проблем, пов'язаних з підготовкою, професійною діяльністю та післядипломною освітою педагогічних працівників, на забезпечення гарантованої державної підтримки у цій сфері спрямована Державна програма "Вчитель", Концепція педагогічної освіти.

Широке коло проблем дидактичної підготовки вчителів досліджено ученими-педагогами О.Акімовою, А.Алексюком, О.Бондаревською, С.Гончаренком, І.Зязюном, В.Кан-Каликом, Н.Кузьміною, Н.Ничкало, В.Сластьоніним, М.Сметанським, О.Сухомлинською, М.Фіцулою, В.Чайкою, М.Чепіль, В.Шаховим та іншими. Основна увага приділена підготовці компетентної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до неперервного професійного й особистісного саморозвитку.

Мета даної статті полягає у визначенні ролі дисциплін педагогічного циклу у професійному розвитку майбутніх учителів.

Модернізація вітчизняної освіти і її входження у загальноєвропейський освітній простір висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів. Як зазначає І.Зязюн, сучасний педагог повинен виконувати "не роль "фільтра" для пропускання через себе навчальної інформації", а бути "помічником в роботі учня, перебираючи на себе роль одного з джерел інформації"; "в ідеалі педагог стає організатором самостійного навчального пізнання учнів, не головною діючою особою в групі учнів, а режисером їхньої взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з учителем [2, с.56]".

У «Педагогічній конституції Європи» наголошується, що головним завданням підготовки нового вчителя є формування здатності (компетенцій) до практичної навчально-виховної дії на основі засвоєних знань, з певним умінням застосувати отримані знання в практичній діяльності. Основними компетенціями, якими повинен володіти вчитель XXI століття, є: 1) компетенція науковця-дослідника; 2) інформаційна компетенція; 3) мовна компетенція (сучасний учитель має вільно володіти кількома європейськими мовами); 4) адаптивна компетенція (учитель має бути адаптованим до сучасних реалій); 5) комунікативна компетенція (сучасний учитель повинен бути психологом, соціальним працівником); 6) здатність навчатися протягом життя [4].

Педагогічна підготовка є важливою складовою професійної підготовки випускника, у процесі якої відбувається формування у студентів психолого-педагогічної компетентності через засвоєння ними психолого-педагогічних предметів в рамках блоку соціально-гуманітарних дисциплін. Необхідною вимогою в організації педагогічної підготовки є інтеграція соціально-гуманітарної, загальнопрофесійної, спеціально-предметної підготовки та позааудиторної соціально значущої діяльності студентів.

Педагогічна підготовка студентів спрямована на розвиток соціально-особистісних компетенцій і базується на оновленні змісту психолого-педагогічних дисциплін і реорганізації педагогічної практики з урахуванням сучасних вимог до майбутньої професійної діяльності студентів; діяльнісному засвоєнню змісту педагогічної освіти через активні форми і методи навчання; проблемних, дослідницьких методиках, модульній системі навчання; розширенні обсягу самостійної роботи студентів при відповідному методичному забезпеченні.

Процес формування базової педагогічної компетентності майбутніх учителів відбувається завдяки змісту і засобам таких нормативних педагогічних дисциплін: «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», «Основи корекційної педагогіки», «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти», а також пропедевтичної,

позашкільної і виробничої практики.

У процесі засвоєння курсу «Педагогіка» студенти знайомляться з понятійно-категоріальним апаратом педагогіки, озброюються знаннями щодо гуманістичних теорій, засвоюють методичні системи виховних дій тощо.

Курс «Основи корекційної педагогіки» дає знання з виправлення відхилень в розвитку особистості дітей за допомогою педагогічних і психотерапевтичних методів, які забезпечують самореалізацію особистості дитини.

Вивчення курсу «Історія педагогіки» дозволяє простежити розвиток педагогічної теорії, діяльності видатних мислителів зарубіжної й вітчизняної педагогіки, систематизувати прогресивні тенденції розвитку педагогічного знання, загальнолюдських духовних цінностей і етичних орієнтирів минулого, побачити еволюцію їхнього розвитку і порівняти зі станом розвитку сучасної педагогічної теорії і практики.

У процесі вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності» студенти знайомляться з вимогами до особистості вчителя, засвоюють основні елементи педагогічної майстерності та пов'язані з ними етичні норми, правила, вчать використовувати педагогічні техніки та технології.

Досягнення мети загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів може бути забезпечено за умови, що процес оволодіння теоретичними знаннями відбувається в тісному зв'язку з процесом педагогічної практики, коли засвоєння теорії є необхідною передумовою оволодіння практикою. Здійснення взаємозв'язку теорії та практики в структурі й змісті педагогічних дисциплін обумовлює необхідність узгодження, координації навчальних занять з педагогічних дисциплін і педагогічної практики.

Один з напрямів взаємозв'язку теорії і практики у викладанні педагогічних дисциплін – це організація і структура навчального процесу. Вивчення педагогічних дисциплін здійснюється в строгій логіці таких форм організації навчальної діяльності: лекція, семінар, лабораторне заняття, самостійна робота, практика. Кожна з названих форм навчання має своє призначення. Під час проведення лекцій студенти знайомляться з основними ідеями, поняттями, теоріями і підходами до аналізу педагогічних явищ і процесів. На семінарах відбувається формування у студентів педагогічних понять, осмислення найважливіших педагогічних ідей, формування педагогічних і загальнонавчальних знань і умінь. Основне призначення самостійної роботи – це поглиблене самостійне ознайомлення з альтернативними педагогічними ідеями, теоріями.

Теоретико-методологічна підготовка майбутнього вчителя здійснюється на основі цілісного й міждисциплінарного підходів. У зв'язку з цим необхідна координація діяльності викладачів педагогічного вузу. Так, наприклад, на рівні кафедральної взаємодії викладачів проводяться інтегровані заняття: лекції, семінари, практикуми в період педагогічної практики тощо. На міжкафедральному рівні передбачається активна робота самих студентів: участь у наукових студентських конференціях, педагогічних олімпіадах, тематичних вечорах, «круглих столах», різних виховних заходах.

Пропедевтична практика проводиться на II-IV курсах. Вона є для майбутніх учителів джерелом реальної педагогічної інформації. Ця практика організована на основі спостереження за навчально-виховним процесом у школі або перегляду відеозаписів уроків та виховних заходів. Програма практики враховує зміст педагогічних дисциплін, які вивчаються в цей період. Пропедевтична практика дає можливість студентам не тільки зафіксувати факти, але і встановити між ними причинно-наслідкові зв'язки, проаналізувати їх. Узагальнення фактів відображає певні педагогічні явища. Під час практики студенти аналізують взаємини між вчителем і учнями, спостерігають, як ставлення учня до вчителя впливає на інтерес до предмета. Спостереження за роботою вчителів допомагає з'ясувати риси індивідуального стилю педагогічної діяльності, види спілкування вчителя з учнями різного віку.

Практика студентів старших курсів (так звана активна практика) є логічним продовженням пропедевтичної педагогічної практики. Активна практика істотно відрізняється від пасивної як за тривалістю, так і за змістом. На 4-му курсі програмою підготовки студента педагогічного університету передбачена педпрактика як вчителя-предметника і помічника класного керівника. На 5-му курсі – як вчителя-предметника з виконанням функцій класного керівника.

Специфіка навчання студентів педагогічного вузу полягає в тому, що, здійснюючи навчальну діяльність, студенти готуються до професійної, основний зміст якої – організація навчальної діяльності школярів в аналогічних формах. У процесі навчання в педагогічному вищому навчальному закладі студенти отримують необхідні знання з педагогічних дисциплін. У значно меншому обсязі студенти опановують уміння, пов'язані з професійною діяльністю. Це доводиться констатувати, спостерігаючи за роботою фахівців-початківців. Їм потрібна значна кількість часу для того, щоб після завершення навчання адаптуватися до умов шкільного закладу; молоді спеціалісти не завжди можуть застосувати

отримані знання на практиці. Для оволодіння прийомами діяльності необхідною умовою є зв'язок знань і досвіду. Практичний досвід, який поєднує теоретичні знання та практичні вміння, формується в процесі застосування наявних знань і професійних умінь. Від того, наскільки повно поєднується рівень теоретичної підготовки фахівця та його професійна спрямованість із завданнями, висунутими практикою, залежить успіх входження в спеціальність.

Вважаємо, що при підготовці студентів до педагогічної діяльності є ефективним контекстне навчання, яке виступає як динамічна модель зміни діяльності студента: від власне навчальної (лекція, семінар, залік тощо) через квазіпрофесійну (ігрові форми) та навчально-професійну (педагогічна практика, науково-дослідницька робота студентів, підготовка випускної кваліфікаційної роботи тощо) до власне професійної діяльності. Навчитися виконувати будь-яку дію можливо лише за умови, якщо цю дію виконувати самому, а не спостерігати, як це роблять інші.

Так, майбутні вчителі на заняттях з педагогічних дисциплін розробляють дидактичні матеріали, грають ролі вчителів і учнів, аналізують як дії товаришів, так і свої власні, проводять міні-уроки, беруть участь у майстер-класах, організують відеоспостереження та обговорення фільмів тощо. Для кожної майбутньої лекції розробляються питання, завдання інформаційно-пошукового характеру, ставляться проблеми. На лекціях проводяться евристичні бесіди, міні-диспути, демонструються прийоми аналізу та засвоєння великого обсягу інформації (структурування та схематизація навчального матеріалу, відстеження логіки викладу тощо).

На лабораторних заняттях активно використовують дидактичну гру як обов'язковий компонент технології контекстного навчання; експрес-методики для навчальних занять різного виду; активно застосовують метод проектів. Домінуючими видами діяльності студентів у роботі над проектом є пошукові, практично-орієнтовані, творчі. Працюючи над проектом, студенти активно контактують з однокурсниками, з викладачами вузу, з учителями шкіл, з працівниками бібліотек і комп'ютерних класів.

Основною одиницею змісту в контекстному навчанні є «проблемна ситуація», а звичні завдання виступають її елементами. За допомогою системи проблемних ситуацій, навчальних проблем і завдань вибудовується сюжетна лінія засвоєння провідних аспектів професійної діяльності. На заняттях з педагогічних дисциплін широко використовуються педагогічні ситуації, які моделюють деякі аспекти професійної діяльності в аудиторних умовах. Як дидактичний засіб педагогічна ситуація використовується для формування в студента образу себе в професії на основі виявлення в життєвих ситуаціях педагогічного змісту. Відбір педагогічних ситуацій для такої роботи визначається змістом дисципліни та цілями конкретного заняття. Варіанти розв'язання педагогічних ситуацій студентами групи дозволяють збагатити та удосконалити власну позицію через процес порівняння з позиціями інших, а також з конкретно дійсністю.

Важлива роль у підготовці майбутніх учителів до виховної роботи в школі відводиться позааудиторній роботі зі студентами, їхній участі в педагогічних читаннях, конференціях, волонтерській діяльності, в конкурсах (наприклад, конкурс з педагогічної майстерності). Участь у цих заходах розглядається нами як приклад суб'єктного застосування отриманих знань з теорії та практики виховної роботи.

В основу педагогічної підготовки майбутніх педагогів покладено системний, діяльнісний, індивідуально-творчий, компетентнісний підхід, який є ефективним засобом їхнього професійного розвитку; забезпечує підвищення якості професійної підготовки сучасних фахівців.

Література

1. Вербицкий А.А. Школа контекстного обучения как модель реализации компетентностного подхода в общем образовании. / А.А. Вербицкий, О.Б. Ермакова // Педагогика – 2009. – № 2.– С. 12-18.
2. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. - К.: Віпол, 2000.
3. Навчальні програми: педагогіка школи, історія педагогіки, методика виховної роботи, основи педагогічної майстерності, педагогічна практика / М.І.Сметанський, В.І.Шахов, В.М.Галузяк, І.Л.Холковська, О.В.Акімова, О.В.Столяренко, Н.Б.Хамська. – Вінниця: Континент-Прим, 2004.– 116 с. // Лист МОН №14/18.2–2039 від 14.09.2004.
4. Педагогічна конституція Європи // <http://www.slideshare.net/yevtukh/ss-14922984>.